

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել ԱՆՎՃԱՐ:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать БЕСПЛАТНО.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for FREE scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhib.am/>

E-mail: info@artsakhib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhiblibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

ՌԻԶԱՐԴ ԲԱՆ

**ՋՈՆԱԹԱՆ ԼԻՎԻՆԳՍԹՈՆ
ԱՆՈՒՆՈՎ ՃԱՅԸ**

ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ

ԳՄԴ 84.4ֆր-4

Զ 174

Կազմեց և խմբագրեց
ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱՅՎԱԶՅԱՆԸ

Զ 174 Հինգ վիպակ

/Ա. Բամյու, Թ. Վուլֆ, Ջ. Օրվել, Ռ. Բախ, Գ. Մարկես/ (բնագրից
թարգմ. Գր. Բեշիշյանը, Ա. Ջիվանյանը, Ա. Էմինը, Ն. Հարություն-
յանը, Հ. Սահակյանը) .— Եր.: Ապոլոն, 1991.-228 էջ:

Գրքում ամփոփված են ստեղծագործություններ,
որոնք խոր հետք են թողել 20-րդ դարի գեղարվեստական
մտածողության վրա:
Բոլոր գործերը հրատարակվում են առաջին անգամ:

Ու. ՄԱՔՍ ԷՌՆԱՍ. «Մարդիկ դրա մասին ոչինչ չեն իմանալու», 1923

Բ $\frac{4703000000}{749(01)1991}$...91

ISBN 5-8079-0277-7

«Ապոլոն» հրատարակչություն, թարգմա
նության, կազմելու և նկատարան համար, 1991

ՋՈՆԱԹԱՆ ԼԻՎԻՆԳՍԹՈՆ ՃԱՅՐ

Իսկական Ջոնաթան ճային, որն ապրում է
յուրաքանչյուրիս մեջ:

Անգլերենից թարգմանեց
ՆԱԻՐԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԸ

Առավոտ էր, ծագող արևը ոսկեշողում էր հանդարտ ծովի մեղմ ծփանքում: Ափից մի մղոն հեռավորության վրա ինչ-որ ձկնորսանավ ակոսեց ջուրը, և Նախաճաշող երամի ճիչը ակնթարթորեն ծակեց օդը, մինչ հազարավոր ճայերի ամբոխը կխռնվեր այնտեղ՝ ճարպկորեն իրար խաբս տալու ու զգվռտվելու կերակրի կտորտանքի համար: Սկսվում էր ևս մի հոգսաշատ օր:

Հեռվում, ձկնորսանավից ու ափից անդին, միայնակ ու ինքնամոռաց մարզվում էր Ջոնաթան Լիվինգսթոն ճայը: Հարյուր ոտնաչափ բարձրության վրա նա իջեցրեց թաղանթավոր թաթերը, բարձրացրեց կտուցը և լարվեց՝ թևերը ոլորուն կորագծի դժվարին, ցավեցնող դիրքում պահելու համար: Այդ կլոր դիրքը նշանակում էր, որ թռչելու էր դանդաղ, և հիմա նա դանդաղեցնում էր այնքան, մինչև որ քամին շոյում էր դեմքը, մինչև օվկիանոսը հանդարտվում էր ցածում: ՈՒժեղ կենտրոնացումից նա աչքերը կկոցեց, շունչը պահեց, ճիգ գործադրեց՝ մեկ... Էլի մի անգամ... քիչ էլ... մի մատնաչափ և... Նորից... կորագծ... Նրա փետուրները ցնցվեցին, նա կանգ առավ և ընկավ:

Ճայերն, ինչպես գիտեք, երբեք չեն երերում և երբեք կանգ չեն առնում: Օդում կանգ առնելը նրանց համար ամոթ է ու խայտառակություն:

Բայց Ջոնաթան Լիվինգսթոն ճայը չէր ամաչում, այլ կրկին լարում էր թևերը՝ պահելով դրանք կորագծի դժվարին, դողացող դիրքում, դանդաղում էր, ավելի դանդաղում և նորից կանգ առնում. նա սովորական թռչուն չէր:

Ճայերի մեծ մասի մտքով իսկ չի անցնում սովորել ավելին, քան թռչքի ամենապարզունակ գործողությունը՝ ափից մինչև կերը հասնելն ու վերադառնալը: Ճայերի մեծ մասի համար եականը թռչչքը չէ, այլ կերը: Իսկ այս ճայի համար եականը կերը չէր, այլ՝ թռչչքը: Աշխարհում ամեն ինչից ավելի Ջոնաթան Լիվինգսթոն ճայը թռչել էր սիրում:

Նա գտնում էր, որ այս մտածելակերպն իրեն անընդունելի կդարձնի մյուս թռչունների համար: Նույնիսկ ծնողները ահաբեկված էին, որ Ջոնաթանն ամբողջ օրեր է կորցնում մենության մեջ՝ փորձեր անելով, հարյուրավոր անգամներ սահելով ծովի մակերեվույթի վրայով:

Նա չգիտեր ինչու է այդպես, բայց ծովի մակերևույթից իր թևաբացվածքի կեսից ավելի փոքր բարձրությամբ թռչելիս ինքը կարողանում էր ավելի քիչ լարվելով առավել երկար մնալ օդում: Նրա ճախրանքներն ավարտվում էին ոչ թե սովորական ճողփու-

սով, այլ երկար ձգվող հետքով, որ իրենց ետևից գծում էին նրա ոտքերը՝ ծովի մակերեսին շփվելով: Ակսելով սահասավառնել ու ոտքերն իրեն բաշած վայրէջքի գալով ասիում՝ նա շարունակում էր ընթացքը՝ սահքի երկար հետագիծը թողնելով ավազի մեջ: Նրա ծնողներն իսկապես խիստ ահաբեկված էին:

— Ինչո՞ւ, Ջոն, ինչո՞ւ, — հարցնում էր մայրը, — ինչո՞ւ է բոլորի նման լինելն այդքան դժվար: Ինչո՞ւ չես կարողանում ասպրել ցածր թռչելը ձկնկուլներին ու արբարոսներին թողնելով: Ինչո՞ւ ոչինչ չես ուտում, փետուր ու ոսկոր դառնամ, մայրիկ, ես ուզում եմ — Թող որ փետուր ու ոսկոր եմ անել օդում և ինչ չեմ կարող, սհա

իմանալ, թե ինչ կարող եմ անել օդում եմ իմանալ: և բոլորը, ես միայն ուզում եմ իմանալ:

— Լսիր, Ջոնաթան, — ասում էր հայրը ոչ անբարյացակամորեն, — ձմեռն այնքան էլ հեռու չէ, ձկնորսանավեր շատ քիչ կլինեն, իսկ մակերևույթի ձկները կլողան դեպի ծովի խորքերը: Եթե անպատճառ ուզում ես սովորել, սովորիր, թե ինչ է կերը և ինչպես պիտի այն հայթայթել: Թռչելն ընդհանրապես հրաշալի է, բայց, ինքզ էլ գիտես, դրանով չես կշտանա: Մի մոռացիր նպատակը՝ թռչում ես, որ ուտես:

Ջոնաթանը հնազանդորեն գլխով արեց: Հաջորդ մի քանի օրերը նա փորձում էր լինել մյուս ճայերի նման, նա իսկապես փորձում էր. բարձր ճչում էր և կառանագցների ու ձկնորսանավերի շուրջը պտտվելով՝ կռվում էրամի մյուս ճայերի հետ, ձկան ու հացի փշոանքների համար ջուրը սուզվում, բայց ոչինչ չէր ստացվում:

Որքան անմիտ է այս ամենը, մտածեց նա, այնքան դժվարությամբ որսացած անձրուկը իրեն հետապնդող բաղցած ծեր ճային շարտելով: Այս ամբողջ ժամանակը ես կարող էի ծախսել թռչել սովորելու վրա, դեռ այնքան բան կա սովորելու:

Կարճ ժամանակ անց Ջոնաթան ձայը կրկին մենակ էր ծովի հեռուներում՝ բաղցած, երջանիկ, հարցախույզ:

Նա ուսումնասիրում էր թռչչքի արագությունը և մարզումների մեկ շաբաթվա ընթացքում այդ մասին ավելին իմացավ, քան ամենաարագընթաց ճայն աշխարհում:

Հազար ոտնաչափ բարձրությունից հնարավորին չափ ուժգին թափահարելով թևերը՝ նա նետվեց խիստ կտրուկ խոյաթռչչքի սլանալով դեպի ծովը, և հասկացավ, թե ինչու ճայերն այդպիսի հզոր խոյաթռչչքներ չեն գործում: Վեց վայրկյանի չափ նա թռչում էր ժամում յոթանասուն մղոն արագությամբ, որից թևերն անհետացել էին շարժման թրթռոցի մեջ:

Ծայրահեղ քրտնաջան աշխատանքով հասնելով իր հնարավորությունների վերջին սահմանին՝ ավելի բարձր արագությամբ թռչելիս նա կորցնում էր կազար ոտնաչափ, ավելի ուժգին թափ

և բարձրանում էր հազար ոտնաչափ, ավելի ուժգին թափ առնում և, թափահարելով թևերը, նետվում ուղղահայաց խոյաթռչչքի և, թափահարելիս ձախ թևն ամեն անգամ արգելակվում

էր, ու նա կտրուկ թավալվում էր դեպի ձախ, ապա, հավասարակշռելով, արգելակվում էր աջը, և նա, ասես տենդի մեջ ցնցվելով, խելահեղորեն թավալվոր տալով պտույտեջք էր գործում դեպի աջ:

Չնայած իր բոլոր ջանքերին, դեպի վեր թևաթափահարումը չէր ստացվում: Նա տաս անգամ փորձեց և ամեն անգամ, երբ անցնում էր ժամում յոթանասուն մղոն արագությունից, վերածվում էր չկառավարվող փետրագնդի և գահավիժում ջրի մեջ:

Ողջ գաղտնիքն այն է, ամբողջովին թռչվելուց հետո վերջապես հասկացավ նա, որ բարձր արագությունների դեպքում հարկավոր է թևերն անշարժ պահել՝ հասցնել ժամում հիսուն մղոնի, ապա պահել անշարժ:

Երկու հազար ոտնաչափ բարձրության վրա նա նորից փորձեց. կտուցը ցած պարզած, թևերն անշարժ տարածած նետվելով խոյաթռչչքի՝ մի րոպե անց նա արդեն գերազանցեց ժամում հիսուն մղոն արագությունը: Դա հսկայական լարում պահանջեց, բայց նրան հաջողվեց այդ անել: Սուրբալով ժամում իննսուն մղոն արագությամբ՝ տաս վայրկյանի չափ նա գրեթե անտեսանելի էր: Ջոնաթանը ճայերի թռչչքային արագության համաշխարհային ռեկորդ սահմանեց:

Բայց հաղթանակը կարճ տևեց: Հենց որ նա փորձեց դուրս գալ խոյաթռչչքից, հենց փոխեց թևերի դիրքը, վայրկենապես հայտնվեց անկառավարելիության նույն արդետալի վիճակի մեջ և, ժամում իննսուն մղոն արագությամբ թռչելիս մի կողմ շարտվեց ուժանակի պես: Ջոնաթան ձայը չդիմացավ, թավալվեց օդում ու գահավիժեց քարից կոշտ ջրի մեջ:

Արդեն խոր գիշեր էր, երբ նա ուշքի եկավ ու լուսնի լույսով սկսեց լողալ օվկիանի մակերևույթով: Թևերը կապարի պես ծանրացած էին, բայց անհաջողության բեռն ավելի ծանր էր նրա թիկունքին: Հուսահատված, նա ուզում էր, որ այդ բեռն ի գորու լիներ իրեն ծովի հատակը տանելու, և այնժամ ամեն ինչ կվերջանար:

Որքան էլ խորն էր սուզվում ջրի մեջ, միևնույն է, ներսում անընդհատ մի տարօրինակ խուլ ձայն էր հնչում. «Ելք չկա: Ես ձայ եմ, իմ կարողությունները սահմանափակ են: Եթե ես ստեղծված լինեի թռչելու մասին շատ բան իմանալու համար, ապա ուղեղի փոխարեն գլխումս հաշվիչ մեքենա կունենայի: Եթե ծնված լինեի արագ թռչելու համար, բազեի կարճ թևեր կունենայի և ձրկների փոխարեն մկներով կսնվեի: Հայրս իրավացի էր: Ես պետք է մոռանամ այս խենթությունը, պետք է թռչեմ տուն՝ Երամի մոտ և գոհ լինեմ, որ այնպիսին եմ, ինչպիսին կամ՝ խեղճ, ավելիին անընդունակ ճայ»:

Չայրը մարեց, և Ջոնաթանը հնազանդվեց նրան: Գիշերով ճայի տեղը ասին է. ու նա երդվեց այսուհետև սովորական ճայ լինել: Այդպես բոլորի համար էլ ավելի լավ կլինի:

Նա հոգնած պոկվեց գիշերային ծովի մթամած ջրերից և ուղղվեց դեպի ափ, գոհ, որ սովորել էր ուժերը խնայող ցածր թռչչքներ գործել:

Բայց՝ ոչ, մտածեց նա: Ես ստեղծված եմ լինելու այնպիսին, 199

ինչպիսին որ էի, օժտված այն ամենով, ինչ արդեն տրված էր ինձ: Ես ճայ եմ, նման մյուս բոլոր ճայերին, ու նրանց նման էլ պիտի թռչեմ: Եվ նա մի կերպ բարձրացավ ու դեպի օդ շտապելով սկսեց թռչելը թափահարել:

Մյուս բոլոր երամակիցների նման լինելու այդ որոշումից նա իրեն զարմանալիորեն թեթևացած զգաց: Այլևս չեն լինի այն խոչընդոտները, որ ստիպում էին իրեն սովորել: Չի լինի պայքար, չի լինի և պարտություն: Պարզապես հրաշալի էր ոչինչ չմտածել ու խավարի միջով սլանալ դեպի առափնյա լույսերը:

— Խավար, — տագնապալի հնչեց խուլ, բեկբեկուն ձայնը, — ճայերը երբեք չեն թռչում խավարում: Զոնաթանն ուշադրություն չդարձրեց: Ինչ հաճելի է, մտածեց նա: Լուսինն ու աստղերը առկայծում էին ջրում, փոքրիկ փարոսող ցուլքեր սփռելով գիշերվա մեջ, ամեն ինչ այնպես լուռ էր ու խաղաղ...

— Իջիր, ճայերը երբեք չեն թռչում խավարում: Եթե դու ծնված լինեիր խավարում թռչելու համար, բվի աչքեր կունենայիր, հաշվիչ մեքենա՝ ուղեղի փոխարեն ու բազեի կարճ թևեր: Գիշերային մթնում, հարյուր ոտնաչափ բարձրության վրա Զոնաթան Լիվինգսթոն ճայի միտքն հանկարծ առկայծեց: Նրա ընկճրվածությունը, նրա բոլոր վճիռները վայրկենապես չքացան:

Կարճ թևեր, բազեի կարճ թևեր: Ահա լուծումը: Ինչ հիմարն եմ եղել ես, որչ պահանջվածը փոքրիկ, շատ փոքրիկ թևն է, որչ պահանջվածը է ու միայն դրանց ծայրերով թռչելը: Կարճ թևեր:

Նա երկու հազար ոտնաչափ բարձրացավ գիշերային ծովից և, անհաջողության կամ մահվան մասին վայրկյան իսկ չմտածելով, թևերի լայն մասն ամուր ծալելով կպցրեց մարմնին, միայն թևածայրերի սուր ու կեռ դաշույնները պարզեց բամուռն ու նետվեց ուղղահայաց խոյաթռիչքի:

Քամին հրեշային շաշունով ոռնում էր նրա շուրջը: Ժամով յոթանասուն մղոն, իննսուն, հարյուր քսան, ավելի արագ: Այժմ, երբ նա թռչում էր ժամում հարյուր բառասուն մղոն արագությամբ, թևերի լարումն ավելի փոքր էր քան նախկին յոթանասունի դեպքում, ու հիմա թևածայրերի նվազագույն լարումով նա հանգիստ դուրս եկավ խոյաթռիչքից ու լուսնի լույսի տակ գորշ արկի պես սլացավ ալիքների վրայով:

Նա փակեց աչքերը բամուռն ընդդեմ և խենթացավ ուրախությունից: Ժամում հարյուր բառասուն մղոն և՛ առանց կառավարումը կորցնելու: Եթե երկու հազարի փոխարեն հինգ հազար ոտնաչափ բարձրությունից նետվեմ խոյաթռիչքի, հետաքրքիր է՝ ինչ արագությամբ...

Քիչ առաջվա նրա երդումներն իսպառ մոռացված էին ու հեռու թռչված բամուռն հուժկու թափի հետ: Դրանք խախտելը նա ամենևին էլ մտղջ չէր համարում: Այդպիսի վճիռներն այն ճայերի համար են միայն, որոնց բավարարում է շարքային լինելը: Նրա համարում միտքն առնչվում է կատարյալին, նման բաները նշանակություն չունեն:

Լուսաբացին Զոնաթանը վերսկսեց մարզումները: Հինգ հազար ոտնաչափ բարձրությունից ծովի կապույտ հարթության մեջ ձրկանորսանավերը նրան տաշեղներ էին թվում, և խաճաճող երամբ պտտվող փոշեհատիկների թեթև ամպ:

Նա առույգ էր, հաճույքից փոքր-ինչ դողահար, հպարտ, որ հաղթահարել է սարսափը: Նա ծալեց թևերը, դրանց կարճ, անկյունաձև ծայրերը միայն պարզեց ու շեշտակի սլացավ դեպի ծովի հեռունները: Անցնելով չորս հազար ոտնաչափ, նա հասավ առավելագույն արագության: Քամին վերածվել էր հնչյունների խիտ, թրթռացող պատի, որին հակառակ ավելի արագ թռչելն այլևս անկարելի էր: Այժմ նա շեշտակի ցած էր սուրում ժամում երկու հարյուր տասնչորս մղոն արագությամբ: Նա լավ գիտեր, որ եթե նման արագությամբ թռչելիս թևերը հանկարծ բացվեին, ապա ինքը ցրիվ կգար միլիոնավոր մանր կտորների: Բայց, մինևույն է, արագությունն ուժ է, արագությունը բերկրանք է, արագությունը կատարյալ գեղեցկություն է:

Հազար ոտնաչափ բարձրությունից թփթփացնելով թևածայրերն ու լուծվելով առեղի քամու մեջ, նա սկսեց դուրս գալ խոյաթռիչքից: Ո՛րդիդ իր դիմաց, արագորեն կրճատվող տարածության մեջ, պտտվում ու մեծանում էին նավն ու ճայամբոխը:

Նա չկարողացավ կանգ առնել, նա չգիտեր անգամ, թե ինչպես կարելի է շրջվել նման արագության դեպքում:

Բախումը վայրկենական մահ էր: Նա փակեց աչքերը:

Դա պատահեց առավոտյան, արևածագից անմիջապես հետո: Սուրավով ժամում երկու հարյուր տասներկու մղոն արագությամբ, աչքերը փակ, բամուռն փետուրների խլացուցիչ վժժոցով Զոնաթան Լիվինգսթոն ճայը շեշտակի մխրճվեց և խաճաճող երամի մեջ: Այս անգամ Բախտի ճայը ժպտաց նրան, և ոչ ոք չզոհվեց:

Խոյաթռիչքից դուրս գալու ժամանակ, կտուցը պարզած դեպի երկինք, նա դեռևս սլանում էր ժամում հարյուր վաթսուն մղոն արագությամբ: Երբ նա ընթացքը դանդաղեցրեց-հասցրեց ժամում քսան մղոնի և վերջապես Լորից տարածեց թևերը, չորս հազար ոտնաչափ բարձրությունից նավը մի փոքրիկ կետ էր թվում ծովում:

Նրա կարծիքով դա հաղթանակ էր՝ ժամում երկու հարյուր տասնչորս մղոն, առավելագույն արագություն ճայի համար: Դա իսկական հեղաշրջում էր՝ մեծագույն, անկրկնելի պահ երամի պատմության մեջ և մի նոր սկիզբ Զոնաթանի կյանքում: Նա միայնակ թռչում-գնում էր մարզումների և, ութ հազար ոտնաչափ բարձրությունից ծալելով թևերն ու նետվելով խոյաթռիչքների, միանգամից ձեռնամուխ եղավ շրջադարձներ անել սովորելուն:

Նա գիտեր, որ նման առեղի արագության դեպքում թևածայրի են-մի փետուրի աննշան շարժումով իսկ կարելի է ողորկ ու կոր աղեղ տանալ: Նա վաղուց գիտեր դա, բայց և հասկանում էր, որ նման արագության դեպքում մի ավելորդ փետուրի շարժումն իսկ հրացանի

գնդակի պես կպտտեցներ իրեն... և, այնուամենայնիվ, Ջոնաթանն առաջին ճայն էր աշխարհում, որ ձևավոր թռիչքներ էր կատարում:

Ժամանակ չկորցնելով մյուս ճայերի հետ շաղակրատելու վրա, այդ օրը մայրամուտից հետո էլ դեռ նա թռչում էր: Այդ նա էր, որ հայտնագործեց ճայերի մահվան օդակը, դանդաղեցված և բազմապտույտ գալարաթռիչքները, հակառակ հրումը, պտույտընթացքն ու հակառակ պտույտըջքը:

Խոր գիշեր էր, երբ Ջոնաթան ճայը մոտեցավ ափում ծվարած երամին: Նա ասրափելի հոգնած էր և գլխապտույտ էր զգում: Եվ, չնայած դրան, վայրէջքի գալով՝ ոգևորության մեջ նա մահվան օդակ կատարեց, վայրկենական պտույտ գործելով ափ հասնելուց անմիջապես առաջ: Երբ նրանք իմանան կատարված հեղաշրջման մասին, մտածեց նա, կխեղձանան երջանկությունից: Այժմ որքան ավելին է ապրել: Չկնորսանավերի ու ափի արանքում միապաղաղ կերպով քարշ գալու փոխարեն մեր կյանքն այժմ իմաստ կունենա: Մենք կարող ենք բարձրանալ տգիտությունից, կարող ենք դառնալ խելամիտ, հմուտ ու կատարյալ արարածներ: Մենք կարող ենք լինել ազատ, կարող ենք սովորել թռչել:

Գալիքը բժժում էր խոստումնալից ու պայծառ-պայծառ շողշողում: Երբ նա ափ իջավ, ճայերը հավաքվել էին Խորհրդի Ափում և, ակնհայտորեն, վաղուց էին հավաքվել: Իրականում նրանք իրեն էին սպասում:

— Ճայ Ջոնաթան Լիվինգսթոն, կանգնիր կենտրոնում: — Տոհմապետի խոսքերը հնչեցին ծայրահեղ հանդիսավորությամբ: Կենտրոնում կանգնելը կամ գերագույն անարգանքի, կամ գերագույն պատվո նշան էր: Կերջինս միջոց էր, որով ճայերը պատվում էին իրենց մեծագույն առաջնորդներին: Դե իհարկե, մտածեց նա, Նախաճաշող երամն առավոտյան վկա եղավ կատարվածին, նրանք տեսան Հեղաշրջումը: Բայց ինձ պատիվներ պետք չեն, ես ցանկություն չունեմ առաջնորդ դառնալու, ես միայն ուզում եմ կիսել նրանց հետ իմ իմացածը, ցույց տալ նրանց մեր առջև բացվող հորիզոնները: Նա քայլ արեց դեպի առաջ:

— Ճայ Ջոնաթան Լիվինգսթոն, — ասաց Տոհմապետը, — կանգնիր կենտրոնում ցեղակիցներիդ կողմից անարգվելու համար:

Ասես տախտակով հարվածեցին նրան: Ծնկները թուլացան, փետուրները կախ ընկան, աղմուկ էր ականջներում: Կենտրոն գալ անարգվելու համար: Անկարելի է: Իսկ Հեղաշրջումը նրանք չեն հասկացել: Նրանք իրավացի չեն, իրավացի չեն:

— ... իր թեթևամիտ անպատասխանատվության համար — հանդիսավորությամբ ծորում էր ճայնը, — ճայերի Տոհմի արժանապատվությունն ու սովորույթները ունահարելու համար...

Անարգանքի կենտրոնում լինելը նշանակում էր, որ նա վտարվելու էր ճայերի երամից և քսորվելու մենակեցության Հեռավոր Ժայռերը:

— ... օրերից մի օր, Ջոնաթան Լիվինգսթոն ճայ, դու կհասկանաս, որ անպատասխանատվությունը չի վարձատրվում: Կյանքի իմաստն անիմանալի է և անհասանելի, բացառությամբ նրա, որ

մենք աշխարհ ենք եկել ուտելու համար, որպեսզի կենդանի մնանք այնքան ժամանակ, որքան կարող ենք:

Ճայը երբեք չի հակաճառում երամի Խորհրդին, բայց ահա հնչեց Ջոնաթանի ձայնը:

— Անպատասխանատվություն: Եղբայրներ, — բացականչեց նա, — ո՞վ է իրեն ավելի պատասխանատու զգում, քան այն ճայը, որը հետամուտ է գտնելու կյանքի իմաստը, նրա բարձրագույն նպատակը: Հազարավոր տարիներ ի վեր մենք չափչփում ենք ծովը՝ ձկան գլուխ որոնելով, բայց այժմ մեր կյանքն իմաստ կունենա՝ սովորել, հայտնագործել, լինել ազատ: Թույլ տվեք ինձ, գեթ մեկ հնարավորություն տվեք ցույց տալ ձեզ իմ սովորածը: Երամն ասես քար էր կտրել:

— Եղբայրությունը քանդված է, — միաձայն շեշտեցին ճայերը և միահամուռ կերպով հանդիսավորությամբ փակեցին ականջներն ու թիկունքները դարձրին նրան:

Իր մնացյալ օրերը Ջոնաթանն անց էր կացնում մենության մեջ: Նա թռչում-գնում էր Հեռավոր Ժայռերից շատ ու շատ անդին: Մենակությունը չէ, որ տխրեցնում էր նրան, այլ այն, որ ճայերը չուզեցին հավատալ թռիչքի հրաշքին, այն վեհ կյանքին, որ իրենցն էր լինելու, չուզեցին բացել աչքերը և տեսնել:

Նա օրը նոր բան էր սովորում: Սովորեց, օրինակ, շեշտակի շրջահոսուն խոյաթռիչքների միջոցով ծովում տաս ոտնաչափ խորությունից համեղ ու հազվագյուտ ձկներ որսալ և այլևս ձկնորսանավերի ու չոր փշռանքների կարիքը չունեց: Նա սովորեց օդում ընել, գիշերով ուղղություն վերցնել ափից փչող քամուն հակառակ՝ հարյուրավոր մղոններ հարթահարելով արևամուտից մինչև արևածագ: Նույն ինքնատիրապետմամբ նա թռչում էր թանձր ծովամշուշի միջով ու նրանից բարձրանալով հասնում շլացուցիչ պայծառ երկնքին նույն այն ժամանակ, երբ մնացած ճայերը սեղմվում էին գետնին՝ չիմանալով, թե ինչ կա մշուշից ու անձրեփից անդին: Նա սովորեց քամուն համընթաց թռչել ցամաքի խորքը՝ համեղ միջատներով ճաշելու:

Մի ժամանակ հույսեր կապելով երամի հետ՝ նա միայն մենություն վաստակեց, բայց սովորեց թռչել և չէր ափսոսում այն գինը, որ վճարել էր դրա համար: Ջոնաթանը հասկացավ, որ ձանձրույթից, վախից ու չարությունից է, որ ճայերն այդքան քիչ են ապրում, ու երբ այդ ամենը չքացան նրա հոգուց, նա երկար, իսկապես երջանիկ կյանք ապրեց:

Նրանք եկան երեկոյան և գտան Ջոնաթանին իր սիրած երկնքում մեն-մենակ հանգիստ ճախրելիս: Այդ երկու ճայերը, որ հայտնվեցին նրա թևերի մոտ, աստղերի պես շողշողում էին և փափուկ ու հաճելի լույսով ցուլարձակում գիշերային բարձր երկնակամարում: Ամենից հրաշալիին, սակայն, թռչելու նրանց հմտությունն էր. նրանք շարունակ շարժվում էին հստակ ու անփոփոխ պահելով իրենց ու Ջոնաթանի թևածայրերի միջև եղած մի մատնաչափ տարածությունը: Առանց մի խոսքի Ջոնաթանը նրանց փորձության տարավ, 203

փորձություն, որին ոչ մի ճայ երբեք չէր դիմանա: Եւ թեքց թւերի դիրքը և այնքան դանդաղեցրեց ընթացքը, որ դրանից փոքր-ինչ ավելի դանդաղն անգամ անկման էր հավասար: Շողար-ձակող երկու թռչունները նույնպէս դանդաղեցրին, ապա սահուն կերպով տեղում կասեցրին ընթացքը: Նրանք գիտեին դանդաղ թռչել:

Եւ ծալեց թւերը, ճոճվեց և ժամում հարյուր ինսուն մղոն արագությամբ ցած նետվեց խոյաթռիչքի: Նրանք էլ իր հետ սուրացին՝ վայրընթաց անթերի աստիճանաձև շարք կազմած:

Վերջապէս նա շրջվեց և նույն արագությամբ ուղիղ նետվեց երկարատև ուղղահայաց դանդաղեցված գալարաթռիչքի: Նրանք ժպտալով գալարվեցին իր հետ:

Եւ նորից անցավ հորիզոնական թռիչքի: Որոշ ժամանակ նա լուռ էր, հետո խոսեց.

— Հիանալի է, — ասաց նա, — ձվ եք դուք:

— Մենք թռ երամից ենք, Ջոնաթան, մենք թռ եղբայրներն ենք:

— Այդ խոսքերը հնչեցին մեզմ ու վստահ: — Մենք եկել ենք քեզ վերև տանելու, տանելու տուն:

— Ես Տուն չունեմ, ես երամ չունեմ, ես Աքսորյայ եմ: Մենք այժմ թռչում ենք դեպի Հողմերի Մեծ Լեռան գագաթը, այնինչ ես չեմ կարող այս ծեր մարմինը մի քանի հարյուր ոտնաչափից ավելի բարձրացնել:

— Կարող ես, Ջոնաթան, չէ որ դու սովորել ես: Դու ավարտեցիր մի դպրոց, ժամանակն է մի ուրիշն սկսելու:

Իր ողջ կյանքում դա ցուցլացել էր նրա խորքերում, և հիմա Ջոնաթան ձայրի միտքը հանկարծ լուսավորվեց: Նրանք ճիշտ էին: Ինքը կարող էր էլ ավելի բարձր թռչել, և, բացի այդ, տուն գնալու ժամանակն էր:

Եւ մի վերջին երկար հայացք գցեց երկնքին, ապա կարոտով նայեց հիասքանչ, արծաթյա երկրին, ուր այնքան բան էր սովորել:

— Ես պատրաստ եմ, — ասաց նա վերջապէս:

Եվ ահա Ջոնաթան Լիվինգսթոն ձայր վեր բարձրացավ երկու առկայծող թռչունների հետ ու անհետացավ երկնքի անթափանց խավարում:

ՄԱՆՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ուրեմն սա է երկինքը, մտածեց նա ինքն իրեն ժպտալով: Թերևս այնքան էլ հարգալից չէ դատել երկնքի մասին, երբ դեռ նոր ես հասել այնտեղ:

Այժմ, թողնելով երկիրը և երկու ադամանդափայլ ճայերի հետ թև-թևի բարձրանալով ամպերից էլ վեր, նա տեսավ, որ իր սեփական մարմինը ևս փոխվում-դառնում է նրանց պէս շողշողուն: Դա, իհարկե, իր ոսկեգույն աչքերի առջև ապրած նույն երիտասարդ Ջոնաթանն էր, միայն թե փոխված արտաքին ձևերի մեջ:

Մարմինն էլի ձայր էր, բայց հիմա արդեն նա թռչում էր շատ ավելի լավ, քան թռել էր երբևէ: Այդ ինչու, մտածեց նա, կիսով

չափ քիչ լարվելով՝ ես հիմա թռչում եմ կրկնակի շատ ու կրկնակի արագ, քան լավագույն օրերիս երկրի վրա:

Նրա փետուրներն այժմ շողշողում էին ադամանդի սպիտակ փայլով, իսկ թևերը ողորկ էին, արծաթյա փայլեցրած թիթեղների պէս անթերի: Եւ հիացած սկսեց ուսումնասիրել դրանք, ուժը փորձել նոր թւերին:

Ժամում երկու հարյուր հիսուն մղոն թռչելիս նա զգաց, որ մոտեցել է հորիզոնական թռիչքի իր համար առավելագույն արագությանը: Ժամում երկու հարյուր յոթանասուններեք մղոն անցնելիս մտածեց, որ թռչում է այնքան արագ, որքան միայն կարող է ու մի քիչ հիասթափվեց: Ուրեմն նոր մարմնի կարողությունները նույնպէս սահմանափակ էին, ու թեև դրանք շատ ու շատ անգամ գերազանցում էին իր իսկ ռեկորդը, բայց սահման այնուամենայնիվ կար և մեծ լարում կպահանջվեր այն հաղթահարելու համար: Երկնքում, մտածում էր նա, սահմաններ չպետք է լինեն:

Ամպերը մնացին հեռվում: Նրա ուղեկիցները բացականչեցին. — Երջանիկ վայրէջք, Ջոնաթան, — և անհետացան անսոր երկնի խորքերում:

Ծովի վրայով նա թռչում էր դեպի կտրտված փետրը: Ժայռերի մոտ մի քանի մարզվող ճայեր էին ուրվագծվում: Հեռու հյուսիսում, հորիզոնին մոտ ճախրում էին ևս մի քանիսը: Նոր պատկերներ, նոր մտքեր, նոր հարցեր. ինչո՞ւ են ճայերն այսքան քիչ, երկինքը պիտի որ լի լիներ ճայերի երամներով: Եվ ինչո՞ւ հանկարծ ինքն այսպէս հոգնեց, չէ որ ճայերը, ինչպէս ընդունված է համարել, երբեք չեն հոգնում և չեն քնում երկնքում:

Որտեղ էր նա այդ լսել: Իր երկրային կյանքի հիշողություններն աստիճանաբար հեռանում էին: Եւ, իհարկե, երկրում շատ բան էր սովորել, բայց մանրամասներն այժմ աղոտացել էին. ինչ-որ բան էր հիշում հանուն սննդի թռչելու մասին, Աքսորյայ լինելու մասին:

Ափեզրի մոտ մի խումբ ճայեր առանց բառ իսկ արտասանելու ընդառաջ եկան նրան: Եւ զգաց միայն, որ սա տուն է և որ ինքը ցանկալի է այստեղ: Դա նրա համար մեծ օր էր, օր, որի արևածագը նա վաղուց արդեն չէր հիշում:

Ափում վայրէջք կատարելու համար նա շրջվեց, մի մատնաչափ բարձրության վրա թւերը թափահարելով՝ կանգ առավ, ապա թթևորեն իջավ ավազին: Մյուս ճայերը նույնպէս իջան՝ և առանց փետուր իսկ շարժելու: Լուսաճերմակ թւերը տարածած՝ նրանք համաչափորեն ճոճվեցին օդում, ապա սկսեցին իրենց փետուրների կորությունն ինչ-որ կերպ փոփոխել այնքան, մինչև որ լրիվ կանգ առան: Նույն վայրկյանին էլ նրանց թաթերը դիպան գետնին: Դա հրաշալի ինքնակառավարում էր, բայց Ջոնաթանը շատ հոգնած էր այն կրկին փորձելու համար: Ափ հասնելուն պէս, դեռ բառ իսկ չարտասանած, նա քնեց:

Արդեն հաջորդ օրերին Ջոնաթանը հասկացավ, որ թռիչքի համար այստեղ նույնքան շատ բան կար սովորելու, որքան ինքը սովորել էր իր ողջ անցած կյանքի ընթացքում: Տարբերությունն

այն էր, որ ճայերն այստեղ իր սման էին մտածում: Նրանցից յուրաքանչյուրի համար ամենաեականը կյանքում կատարելության հասնելու ձգտումն էր, աշխարհում ամեն ինչից շատ նրանք թռչել էին սիրում: Նրանք բոլորն էլ զարմանալի թռչուններ էին, որ ամեն օր, ամեն ժամ մարզումներ էին անում, փորձում նորանոր թռչեքաձևեր:

Վաղուց արդեն Ձոնաթանը մոռացել էր այն աշխարհի մասին, որտեղից եկել էր ինքը, այն աշխարհի, ուր երամն ապրում էր աչքերն ամուր փակած թռչչիքի երջանկության դեմ՝ թևերն օգտագործելով միայն կեր գտնելու և այն իրարից փախցնելու համար: Բայց ժամանակ առ ժամանակ այդ հիշողությունները մի պահ նորից արթնանում էին:

Մի առավոտ, երբ ծավված թևերով ակնթարթային պտույտներ գործելու պարապմուքից հետո ուսուցչի հետ հանգստանում էին ավին, նա դարձյալ հիշեց այդ ամենը:

— Իսկ ձու են մյուսները, Սալիվան, — հարցրեց նա առանց խոսքի՝ մի հրաշալի հեռագագություն, որով լուռ հաղորդակցվում էին այստեղի ճայերը փոխանակ ճչալու և աղմկելու: — Ինչու մենք քիչ ենք այստեղ: Այնտեղ, որտեղից ես եկել եմ, ապրում էին...

— ...հարյուրավոր ու հազարավոր ճայեր, գիտեմ, — գլխով արեց Սալիվանը: — Ես մի պատասխան կարող եմ տալ, Ձոնաթան, դա այն է, որ դու մեն-միակն ես միլիոնավոր թռչունների մեջ: Մեր մեծամասնությունը միշտ էլ դանդաղ է շարժվել առաջ: Մի աշխարհից մենք գալիս ենք դրան բոլորովին նման մեկ ուրիշը, իսկույն մոռանում ենք այն նախորդը, որտեղից եկել ենք, և, չմտածելով, թե ուր ենք գնալու, ապրում ենք պահի համար: Պատկերացնում ես, թե քանի կյանք է հարկավոր եղել, մինչև կծնվեր առաջին միտքն այն մասին, որ կյանքում շատ ավելի բարձր բաներ կան, քան ուտելը, կռվելն ու երամին իշխելը: Հազարավոր կյանքեր, Ձոն, տաս հազարավոր, և էլի ուրիշ հարյուրավոր կյանքեր պետք եկան, մինչև սկսեցինք հասկանալ, որ կա կատարելություն կոչվածը, ու էլի այդքան, մինչև այն գաղափարը, որ մեր կյանքի նպատակն այսուհետև այդ կատարելությունը հայտնաբերելն ու ցուցադրելն է: Նույն կանոնն, անշուշտ, գործում է նաև մեզ համար: Մենք մեր հաջորդ աշխարհն ընտրում ենք ելնելով նրանից, ինչ սովորել ենք այս մեկում: Երբ ոչինչ չես սովորում, ապա հաջորդ աշխարհն ըստ էության նույնն է, ինչ և այս մեկը՝ հաղթահարման սպասող նույն խոչընդոտներով ու կապարե ծանրությամբ:

Նա տարածեց թևերը և շրջվեց՝ դեմքը դարձնելով քամուն:

— Բայց դու, Ձոն, — ասաց նա, — կարճ ժամանակում այնքան շատ բան ես սովորել, որ հազարավոր կյանքերի կարիքը չունեցար այստեղ հասնելու համար:

Մի վայրկյանում նրանք կրկին հայտնվեցին օդում մարզումներ անելու: Համատեղ գալարաթռչքները դժվարությամբ էին հաջողվում: Կիսով չափ շրջված ընթանալով՝ Ձոնաթանը ստիպված էր մտածել գլխիվայր կախված՝ ուսուցչի հետ ներդաշնակորեն հակառակ շրջելով թևի աղեղը:

— Եկ դա նորից փորձենք, — էլի ու էլի կրկնում էր Սալիվանը, — Եկ դա նորից փորձենք: — Ապա վերջապես. — լավ է: — Եվ նրանք դարձյալ սկսեցին մահվան օղակների եռանդագին մարզումները:

Մի երեկո գիշերային թռչչիքի չզնացած ճայերը մտքի մեջ սուզված կանգնած էին ավազին: Իր ողջ քաջությունը հավաքելով Ձոնաթանը դիմեց Ավագ ճային, որն, ասում էին, շուտով հեռանալու էր այս աշխարհից:

— Չիանգ, — ասաց նա փոքր-ինչ հուզված:

Մեր ճայը բարությանբ նայեց նրան: — Այո, որդիս: — Տարիների հետ թուլանալու փոխարեն Տոհմապետն ավելի ուժեղ էր դարձել, նա կարող էր գերազանցել երամի ցանկացած ճային և գիտեր այնպիսի հմտություններ, որ մյուսները նոր էին միայն յուրացնում:

— Չիանգ, այս աշխարհը ամենին էլ երկինքը չէ, ճիշտ է:

Տոհմապետը ժպտաց՝ ողողված լուսնի լույսով: — Դու դարձյալ սովորում ես, Ձոնաթան ճայ, — ասաց նա:

— Լավ, իսկ ինչ է լինելու սրանից հետո, ձու ենք մենք գնում: Իրականում կամ այնպիսի մի տեղ, որ երկինք է կոչվում:

— Ոչ, Ձոնաթան, այդպիսի տեղ չկա: Երկինքը ոչ տարածություն է և ոչ էլ ժամանակ: Երկինքը կատարյալ լինելն է: — Նա մի պահ լուռ էր: — Դու շատ արագ թռչող ես, այնպես չէ:

— Ես... ես հաճույք եմ զգում արագությունից, — ասաց Ձոնաթանը շփոթված, բայց և հպարտ, որ Տոհմապետը նկատել էր իրեն:

— Երկնքին սկսում ես հասնել այն ժամանակ, Ձոնաթան, երբ հասնում ես բացարձակ արագության: Դա ժամում հազար կամ միլիոն մղոն անցնելը չէ և ոչ իսկ լույսի արագությամբ թռչելը, բանգի յուրաքանչյուր թիվ սահման է, իսկ կատարելությունը սահմաններ չունի: Բացարձակ արագությունը, որդիս, այնտեղ հայտնվելն է:

Չիանգը հանկարծ չբացավ և մի ակնթարթում հայտնվեց ջրի եզրին՝ հիսուն ոտնաչափ հեռու: Ապա կրկին չբացավ և մեկ հազարերորդական վայրկյան անց կանգնեց Ձոնաթանի կողքին:

— Մա միայն կատակ էր, — ասաց նա: Ձոնաթանն ապշել էր: Նա մոռացավ երկնքի մասին հարցնելը:

— Ինչպես ես այդ անում: Ինչ ես զգում այդ պահին: Որքան տարածություն կարող ես անցնել:

— Ցանկացած պահի կարելի է հայտնվել ցանկացած տեղում, ուր կամենաս, — ասաց Տոհմապետը: — Ցանկացած պահի ես կարող եմ լինել ամենուր, ուր հասնում է միտքս: — Նա հայացքը հանեց ծովին: — Տարօրինակ է, այն ճայերը, որոնք կատարելությունը ստորադասում են պարզ տեղափոխությանը, լճանում են ու այդպես էլ ոչ մի տեղ չեն գնում: Իսկ նրանք, որոնք հրաժարվում են պարզ տեղափոխությունից հանուն կատարելության, վայրկենապես հայտնվում են ցանկացած տեղում: Հիշիր, Ձոնաթան, երկինքը տարածություն չէ և ոչ էլ ժամանակ, քանի որ տարա-

ծուրթունն ու ժամանակը բոլորովին զուրկ են որևէ իմաստից: Երկինքը...

— Կարո՞ղ ես ինձ սովորեցնել այդպես թռչել, — հարցրեց Ջոնաթան Ճայը՝ մի նոր անհայտի նվաճման մտքից դողահար:

— Իհարկե, եթե ուզում ես սովորել:

— Ուզում եմ: Երբ կարող եմ սկսել:

— Հենց հիմա էլ կարող եմ սկսել, եթե համաձայն ես:

— Ես ուզում եմ սովորել քեզ նման թռչել, — ասաց Ջոնաթանը, և աչքերը վառվեցին տարօրինակ փայլով: — Ասա ինձ, թե ինչ եմ անելու:

Չիանգը խոսում էր դանդաղ՝ հետևելով միշտ ջանասեր այդ պատանի ճային: — Մտքի արագությամբ թռչել՝ նշանակում է լինել ցանկացած տեղում, — ասաց նա, — դու առաջին հերթին պետք է սկսես սովորել հասկանալ, որ արդեն հասել ես:

Չիանգի ասելով բանի էությունն այն էր, որ Ջոնաթանը պիտի դադարեր դիտել իրեն որպես քառասուններկու մատնաչափ թևերի բացվածք և նախապես տրված հնարավորություններ ունեցող սահմանափակ կարողություններով օժտված մարմնի գերի: Էությունն այն բանի գիտակցումն էր, որ իր իսկական ես-ը այնպես բացարձակորեն, ինչպես անվերջ թիվը, միաժամանակ ապրում է տարածության ու ժամանակի ցանկացած կետում:

Ջոնաթանը շարունակում էր մարզվել, մարզվել համառորեն, ամեն օր, արևածագից մինչև կեսգիշեր, և, չնայած բոլոր ջանքերին, մի փետրաչափ իսկ առաջ չէր շարժվում տեղից:

— Մոռացիր հավատի մասին, — նորից ու նորից կրկնում էր Չիանգը, — թռչել սովորելիս հավատը քեզ պետք չէ կալ, դու պետք է թռչչըր հասկանաս: Դա հենց այն է, ինչ պետք է: Այժմ նորից փորձիր:

Մի օր, երբ Ջոնաթանը փակ աչքերով ափին կանգնած կենտրոնանում էր, մտքի հանկարծակի մի փայլատակումով հասկացավ, թե ինչ էր ասում Չիանգը. «Իհարկե, դա ճշմարիտ է, իմ հնարավորություններն անսահման են, ես կատարյալ ճայ եմ»: Երջանկության հզոր ալիքը ցնցեց նրան:

— Լավ է, — ասաց Չիանգը հաղթականորեն:

Ջոնաթանը բացեց աչքերը: Ինքն ու Տոհմապետը միայնակ կանգնած էին միանգամայն անծանոթ մի ափում՝ ծովեզրին խոնարիված ծառերով ու կրկնակի դեղին արևներով՝ հայտնված իրենց գլխավերևում:

— Վերջապես պատկերացրիր, — ասաց Չիանգը, — բայց կառավարումդ փոքր-ինչ մշակման կարիք ունի:

Ջոնաթանն ապշել էր: — Այս որտեղ եմ մեք:

— Կանաչ երկնքով ու արևի տեղ կրկնակ աստղերով ինչ-որ մոլորակի վրա, — տարօրինակ շրջապատի հանդեպ կատարյալ անտարբերությամբ, իմիջիպառ պատասխանեց Տոհմապետը:

Ջոնաթանը հիացմունքի ճիչ արձակեց, առաջին հնչյունը՝ Երկիրը թողնելուց հետո: — USU3Y00NF է:

— Այո, իհարկե ստացվում է, Ջոն, — ասաց Չիանգը, — միշտ

էլ ստացվում է, երբ գիտես, թե ինչ ես անում: Իսկ այժմ կառավարման մասին...

Արդեն մութ էր, երբ նրանք վերադարձան: Ճայերը Ջոնաթանին հառեցին իրենց ականաձալից ոսկեգույն աչքերը. նրանք տեսել էին անշարժ դիրքից նրա անհետանալը:

Մի քանի վայրկյան ականջ դնելով իրեն ուղղված շնորհավորանքներին՝ նա ասաց. — Ես այստեղ նորեկ եմ, դեռ բոլորովին սկսնակ, և այդ ամենը ձեզանից պիտի սովորեմ:

— Ջարմանում եմ, Ջոն, — նրա կողքին կանգնելով ասաց Մալիվանը: — Տես հազար տարում իմ տեսած բոլոր ճայերից դու ամենահամարձակն ես սովորելու մեջ: — Երամը լռեց, Ջոնաթանը հուզվեց շփոթմունքից:

— Եթե ուզում ես, կարող եմ սկսել աշխատել ժամանակի վրա, — ասաց Չիանգը, — մինչև կսովորես թռչել դեպի անցյալը և դեպի ապագան: Այնժամ դու պատրաստ կլինես ամենադժվարը, ամենահզորն ու ամենագրավիչը սկսելուն: Դու պատրաստ կլինես սկսել վերընթաց թռչել և կհասկանաս, թե ինչ են բարին ու սերը:

Մոտ մի ամիս Ջոնաթանը խելահեղ արագությամբ յուրացնում էր ամեն ինչ: Փորձը ցույց էր տվել, որ նա միշտ էլ արագ էր սովորում, իսկ այժմ հենց իրեն՝ Տոհմապետին աշակերտելով՝ այնպես էր ընդունում նոր գաղափարները, ասես փետրավոր հաշվիչ մեքենա լիներ:

Ահա և եկավ այն օրը, երբ Չիանգն անհետացավ: Նա հանդարտ զրուցում էր բոլորի հետ՝ հորդորելով, որ նրանք երբեք չթողնեն սովորելն ու մարզվելը, որ մշտապես ջանաս ավելի ու ավելի խորն ըմբռնել կյանքի իսկական, աներևույթ, անտեսանելի էությունը: Խոսելու ընթացքում նրա փետուրները հետզհետե ավելի ու ավելի պայծառ էին շողում, իսկ վերջին պահին այնպես փայլատակեցին, որ ոչ մի ճայ չկարողացավ նրան նայել:

— Ջոնաթան, — ասաց նա, և դրանք նրա արտասանած վերջին բառերն էին, — աշխատիր ըմբռնել, թե ինչ է սերը:

Երբ նրանք վերստացան տեսնելու կարողությունը, Չիանգն այլևս չկար: Որքան օրերն անցնում էին, այնքան ավելի հաճախ էր Ջոնաթանն իրեն գտնում նորից ու նորից Երկրի մասին մտածելիս, այն Երկրի, որտեղից եկել էր: Եթե ինքն այնտեղ գիտենար այն ամենի մեկ տասներորդ, թեկուզ մեկ հարյուրերորդ մասը միայն, ինչ իմացավ այստեղ, որքան ավելի իմաստալից կլիներ կյանքը: Ավագին կանգնած նա հետաքրքրությամբ մտածում էր, թե զուցե այնտեղ եղել է մի ճայ, որը կարող էր խորտակել իրեն կաշկանդող սահմաններն ու դուրս գալ դրանցից, որ կարող էր թիանավից հացի փշրանքեր փախցնելուց անդին տեսնել թռչչի իմաստը: Հավանաբար նա նույնիսկ կարող է հասցրած լինել Աբսորյալ դառնալ իր ճշմարտությունը Երամի երեսին ասելու համար: Եվ որքան ավելի էր Ջոնաթանը մարզվում բարության դասերը յուրացնելու համար, որքան ավելի էր աշխատում ըմբռնել սիրո բնույթը, այնքան ավելի էր ցանկանում վերադառնալ Երկիր: Չնայած իր միայնակ անցյալին, Ջոնաթան ճայը ծնվել էր ուսուցիչ լինելու համար. սիրո

արտահայտման նրա եղանակը իր հայտնաբերած ճշմարտությունը նվիրելն էր յուրաքանչյուր ճայի, որն ուզում է գտնել այն:

Սալիվանը, որն այժմ մտքի արագությամբ թռչչների գիտակ էր և օգնում էր մյուսներին յուրացնել դա, հավանություն չէր տալիս դրան:

— Ջոն, դու մի անգամ արդեն Աքսորյալ ես եղել: Ինչու ես կարծում, որ նույն այդ ճայերից ոմանք այժմ կցանկանան լսել քեզ, այն էլ քո այս տարիքում: Դու գիտես առածը և այն ճիշտ է: «Որքան ճայը բարձր է թռչում, այնքան հեռուն է տեսնում»: Այն ճայերը, որոնցից դու հեռացել ես, կպած են գետնին, նրանք ճչում են ու կռվում իրար հետ: Նրանք հազարավոր մղոններ հեռու են երկնքից, իսկ դու ուզում ես այնտեղից ցույց տալ նրանց երկինքը: Այս նրանք իրենց սեփական թևերի ծայրերն անգամ չեն կարողանում տեսնել, Ջոն: Մնա այստեղ, օգնիր այստեղի նորեկներին, նրանց, որոնք բավականաչափ բարձր են թռել հասկանալու համար այն, ինչ ունես նրանց ասելու: — Նա մի պահ լռեց, ապա ասաց: — Ի՞նչ կլինեք, եթե Չիանզը վերադառնար իր նախկին աշխարհը: Որտեղ կլինեիր այսօր դու:

Վերջին փաստարկը համոզիչ էր հնչում, Սալիվանն իրավացի էր. որքան ճայը բարձր է թռչում, այնքան հեռուն է տեսնում:

Ջոնաթանը մնաց և պարապում էր նորեկ թռչունների հետ, որոնք բոլորն էլ շատ ընդունակ էին և արագ յուրացնում էին ամեն ինչ: Բայց նախկին զգացումը նորից արթնացավ, և նա չէր կարողանում չմտածել, որ երկրի վրա հավանաբար կլինեն մեկ-երկու ճայ, որոնք նույնպես կարող էին սովորել: Ինչքան շատ բան նա կհամանար այժմ, եթե Չիանզն իր կողքին լիներ այն օրերին, երբ ինքն Աքսորյալ էր:

— Ես պետք է վերադառնամ, Սալի, — ի վերջո ասաց նա: — Քո աշակերտները հիանալի առաջադիմում են: Նրանք կարող են օգնել քեզ նորեկներին ուսուցանելու:

Սալիվանը հոգոց հանեց, բայց չառարկեց: — Կարծում եմ կկարոտեմ քեզ, Ջոնաթան, — միայն ասաց նա:

— Ամոթ է, Սալի, — հանդիմանեց նրան Ջոնաթանը, — այդքան խնայ մի լինիր: Հապա ինչով ենք մենք զբաղվում ամեն օր: Եթե մեր բարեկամությունը դեռևս կախված է այնպիսի բաներից, ինչպիսիք են տարածությունն ու ժամանակը, ապա, վերջնականապես հաղթահարելով դրանք՝ մենք խորտակած կլինենք մեր երամակցական կապերը: Հաղթահարելով տարածությունը՝ մենք կստանանք Այստեղ: Հաղթահարելով ժամանակը՝ կունենանք Այժմ: Չես կարծում, որ կարող ենք մեկ-երկու անգամ հանդիպել Այստեղի և Այժմվա միջև մի ինչ-որ կետում:

Սալիվանն ակամա ծիծաղեց: — Դու խենթ ես, — համակրանքով ասաց նա: — Եթե կա մեկը, որ կարող է գետնին կպած որևէ էակի ցույց տալ, թե ինչպես կարելի է հազարավոր մղոնների չափ հեռուն տեսնել, ապա դա Ջոնաթան Լիվինգսթոն ճայն է: — Նա հայացքը հռեց ավազին: — Մնաս բարով, Ջոն, բարեկամ:

— Ցտեսություն, Սալի, մենք էլի կհանդիպենք: — Այս ասելով

Ջոնաթանը մտաբերեց ճայերի մեծ երամների պատկերը մի այլ ժամանակի մեջ և սովորական թեթևությամբ զգաց, որ փետուր ու ոսկոր չէ ինքը, այլ ազատության ու թռչչի բացարձակ գաղափարը, որ ոչնչով չի սահմանափակվում:

Ֆլեթչեր Լինդ ճայը դեռ բոլորովին ջահել էր, բայց արդեն գիտեր, որ երբևէ չէր եղել մի այլ թռչուն, որի հետ որևէ երամ այդքան անզթորեն վարված լիներ կամ այդքան անարդարացի:

«Ինձ համար միևնույն է, թե ինչ կասեն նրանք, — զայրացած մտածեց նա և աչքերը մշուշվեցին, երբ թռչում էր դեպի Հեռավոր Ժայռերը: — Թռչելը շատ ավելին է, քան տեղից-տեղ փոխադրվելու համար թևերը թափահարելը, դե դա... դա այս... դա մոծակն էլ կանի: Ընդամենը մի փոքրիկ գալարաթռիչք Տոմապետի շուրջը, հենց այնպես, կատակի համար միայն, և ահա ես Աքսորյալ եմ: Նրանք կնյոյր են, ինչ է, միթե չեն տեսնում, միթե չեն պատկերացնում այն փառահեղ կյանքը, որ կունենանք մենք, երբ իսկապես սովորենք թռչել:

Ինձ համար միևնույն է, թե ինչ կմտածեն նրանք: Ես նրանց ցույց կտամ, թե ինչ է թռչչը: Ես իսկական օրինախախտ կլինեմ, եթե նրանք այդպես են ցանկանում: Բայց նրանք դեռ շատ կզոջան սրա համար»:

Չայնը եկավ հենց իր ներսից ու թեև այն չափազանց նուրբ էր, այնուամենայնիվ, այնքան վախեցրեց, որ նա երերաց ու կարկամեց օդում:

— Մի չարանա նրանց վրա, ճայ Ֆլեթչեր: Քեզ վտարելով՝ մյուս ճայերը միայն իրենց են վնասել, մի օր նրանք կհասկանան դա, մի օր կտեսնեն այն, ինչ դու ես տեսնում: Ներիր նրանց և օգնիր հասկանալ:

Նրա աջ կողքով մի ադամանդափայլ ճայ էր թռչում, աշխարհի ամենաճերմակ ճայը: Նա սահում էր առանց որևէ ջանքի, փետուր իսկ չչարժելով, և դա այն դեպքում, երբ ինքը՝ Ֆլեթչերը թռչում էր գրեթե առավելագույն արագությամբ:

Պատանի ճայի հոգում մի պահ ամեն ինչ իրար խառնվեց: «Այս ինչ է կատարվում: Ես խելագարվել եմ, ես մեռել եմ: ինչ է սա», զարմանում էր երիտասարդ ճայը:

Ցածր ու հանգիստ, ճայնը թափանցեց նրա հոգու խորքերը՝ պատասխան պահանջելով. — Ֆլեթչեր Լինդ ճայ, դու ուզում ես թռչել:

— ԱՅՈՒ, ԵՍ ՈՒՋՈՒՄ ԵՄ ԹՈՉԵԼ:

— Ֆլեթչեր Լինդ ճայ, դու արդյո՞ք այնքան շատ ես ուզում թռչել, որ կներես երամին, կսովորես ու մի օր այնտեղ կվերադառնաս և կաշխատես օգնել նրանց իմանալու քո սովորածը:

Չնայած հպարտությանն ու կրած վիրավորանքին, Ֆլեթչերն անկարող էր ստել այդ հիասքանչ, հմուտ արարածին:

— Այո, — մեղմորեն ասաց նա:

— Այդ դեպքում, Ֆլեթչ, — ասաց այդ լուսաշող արարածը, և այդ ճայնի մեջ այնքան բարություն կար, — եկ սկսենք Հորիզոնական թռչչից:

Ձոնաթանը դանդաղ պտույտներ էր գործում Հեռավոր ժայռերի վրա՝ դիտելով դրանք: Այդ անտառ, ջահել Ֆելթթերը գրեթե կատարյալ աշակերտ դուրս եկավ: Օդում նա ուժեղ էր, թեթև, արագաշարժ, բայց, որ ամենկարևորն էր, նա լի էր թռչել սովորելու կրքոտ ցանկությամբ:

Հենց որ նա հայտնվեց այստեղ, նրա աղոտ, գորշ կերպարանքն աղմուկով դուրս եկավ խոյաթռչչից և ուսուցչի մոտով սահեց՝ սուրբալով ժամում հարյուր հիսուն մղոն արագությամբ: Նա կտրուկ պոկվեց և փորձեց տասնվեց պտույտանի ուղղահայաց, դանդաղեցված գալարաթռչչ կատարել՝ բարձրաձայն հաշվելով պտույտները:

— ... ութ... հինգ... տաս... տես, Ձոնաթան, ես պտույտում եմ հնարավոր առավելագույն արագությամբ... տասնմեկ... Ձոնաթան, ես ուզում եմ այնպես գեղեցիկ ու հստակ կանգ առնել, ինչպես դու... տասներկու... բայց ոչ մի կերպ չեմ կարողանում, գրողը տանի... տասներեք... այս վերջին երեք պտույտները... առանց... տասնչորս... նախ:

Անհաջողության հարուցած գայրույթն ու կատաղությունը բոլորովին փչացրին գործը, և Ֆելթթերը խելահեղորեն թավալվեց ցած: Նա ընկավ մեջքի վրա, թալալը տալով՝ անշնորհ կերպով գալարվեց հակառակ պտույտի քի մեջ և, երբ ծանր շնչելով վերջապես ուղղվեց՝ թռչում էր ուսուցչից հարյուր ոտնաչափ ներքև:

— Դու ժամանակդ իզուր վատնում ես ինձ վրա, Ձոնաթան: Ես հիմար եմ ու անհասկացող: Անընդհատ փորձում եմ ու փորձում, բայց ինձ մոտ դա երբեք էլ չի ստացվի:

Ձոնաթանը ներքև նայեց ու գլխով արեց: — Իհարկե, չի ստացվի, չի ստացվի այնքան ժամանակ, քանի դեռ դու այդքան կտրուկ ես կանգ առնում: Սկզբում, Ֆելթթեր, դու ժամում քառասուն մղոն կորցրիր: Դու պիտի այդ անես կտրուկ, բայց սահուն, կհիշես:

Նա իջավ ու հավասարվեց ջահել ճային: — Եկ այժմ միասին փորձենք: Ուշադրություն դարձրու գալարաթռչչից դուրս գալուն: Հանգիստ սկսիր, և այն սահուն կլինի:

Երրորդ ամսվա վերջում Ձոնաթանն ուներ ևս վեց աշակերտ, բոլորն էլ Աքսորյաներ՝ հրապուրված իրենց նոր, տարօրինակ գաղափարով՝ թռչել հանուն թռչչի երջանկության:

Նրանց համար դեռևս ավելի հեշտ էր վարժությունների հստակ կատարման մեջ հմտանալը, քան դրանց ներքին իմաստը հասկանալը:

— Մեզանից յուրաքանչյուրն իրականում Մեծ Ճայի գաղափարի մարմնացումն է, ազատության համապարփակ գաղափարի մարմնացումը, — երեկոները սովորաբար կրկնում էր Ձոնաթանն ափում, — վարպետորեն թռչելը միայն մի քայլ է դեպի մեր իսկական էության արտահայտումը: Պետք է մի կողմ թողնել այն ամենն, ինչ սահմանափակում է մեզ: Ահա թե ինչի համար եմ և բարձր արագության, և ցածր արագության, և ձևավոր թռչչների բոլոր այս մարզումները...

... Իսկ ցերեկային թռչչներից հոգնած նրա աշակերտները սովորաբար քնած էին լինում: Նրանք գործնական վարժություններ էին սիրում, որովհետև դրանց արագությունը խենթացնում էր, դրանք հագեցնում էին սովորելու նրանց ծարավը, որ յուրաքանչյուր պարապմունքի հետ ավելի էր սաստկանում: Բայց նրանցից և ոչ մեկը, նույնիսկ Ֆելթթեր Լինդը, չէին կարողանում պատկերացնել, որ գաղափարների թռչչը կարող է լինել նույնքան իրական, որքան քամունը կամ փետուրինը:

— Ձեր ողջ մարմինը մի թևածայրից մինչև մյուսը, — մի ուրիշ անգամ ասում էր Ձոնաթանը, — այլ բան չէ, քան հենց ձեր միտքը՝ տրված տեսանելի ձևի մեջ: Փշրեք ձեր մտքի կապանքները, և դուք կփշրեք նաև ձեր մարմնի կապանքները: — Բայց որքան էլ նա խոսում էր, միևնույն է, այդ ամենը հնչում էր որպես հաճելի պատրանք, իսկ նրանք ավելի շատ քնել էին ուզում:

Ընդամենը մի ամիս էր անցել, երբ Ձոնաթանն ասաց, որ ժամանակն է երամի մոտ վերադառնալու:

— Մենք պատրաստ չենք, — ասաց Հենրի Կալվինը: — Մենք ատելի ենք նրանց համար, մենք Աքսորյալ ենք: Մենք անկարող ենք ստիպել մեզ գնալու այնտեղ, ուր մեր երեսն իսկ չեն ուզում տեսնել, դե միթե կարող ենք:

— Մենք ազատ ենք գնալու ուր ուզենք և լինելու այնպիսին, ինչպիսին կանք, — պատասխանեց Ձոնաթանը և գետնից բարձրանալով ուղղվեց արևելք՝ դեպի հայրենի ափերը, դեպի Երամը:

Աշակերտները որոշ ժամանակ շփոթված էին, որովհետև Երամի օրենքն ասում է, որ Աքսորյալը երբեք չի վերադառնում, և այդ օրենքը տաս հազար տարվա ընթացքում երբեք չէր խախտվել: Օրենքն ասում էր՝ մնացեք, Ձոնաթանը՝ եկեք. իսկ այդ պահին նա արդեն մի մղոն ձանապարհ էր անցել: Եթե իրենք մի քիչ էլ հապաղեին, նա մեն-մենակ կհանդիպեր թշնամական Երամին:

— Լավ, մենք ինչու պիտի ենթարկվենք, եթե Երամի անդամը չենք, — փոքր-ինչ վախվորած խոսեց Ֆելթթերը: — Եվ, բացի այդ, եթե կոնի լինի, մենք այնտեղ ավելի օգտակար կլինենք, քան այստեղ:

Եվ այսպես, արևմուտքից նրանք թռան-եկան այդ առավոտ, բոլոր ութը, զույգ ոմբաձև շարքով՝ թևածայրերով մասամբ իրար ծածկելով: Նրանք եկան Երամի Խորհրդի Ափով՝ ժամում հարյուր երեսունհինգ մղոն արագությամբ: Ձոնաթանը գնում էր առջևից, նրա աջ թևում սահունորեն թռչում էր Ֆելթթերը, ձախում՝ տոկունորեն ջանում էր Հենրի Կալվինը: Ողջ շարքը մեկի պես դանդաղորեն թեքվեց դեպի աջ... հավասարվեց... մոտեցավ... շրջվեց... ավելի մոտեցավ... հավասարվեց... քամին մտրակում էր նրանց:

Երամի ծակող ճիչերի առօրյա աղմուկը ասես հսկայական դաշույնի հարվածով՝ միանգամից կտրվեց ճայաշարի հայտնվելով, և ութ

հազար աչքեր անթարթ հառվեցին նրանց վրա: ՈՒթ թռչունները մեկը մյուսի ետևից կտրուկ բարձրացան վեր՝ մահվան օդակ կատարելու, ապա, ողջ ճանապարհին դանդաղեցնելով ընթացքը, բացարձակորեն անշարժացան՝ իջնելով ավազին: Հետո, ասես արտասովոր ոչինչ չէր պատահել, Ջոնաթանն սկսեց քննարկել թռչչքի թերությունները:

— Նախ և առաջ, — ասաց նա ծուռ ժպտալով, — դուք բոլորդ էլ մի փոքր հապաղեցիք շարք մտնել...

Երամով մեկ կայծակի արագությամբ մի միտք անցավ այս թռչունները Աքսորյալներ են, և նրանք վերադարձել են: Բայց չէ որ դա... դա չի կարող պատահել: Երամի շփոթվածության շնորհիվ կովի մասին Ֆլեթչերի նախագուշակությունները չիրականացան:

— Դե լավ, ասենք, թե նրանք Աքսորյալներ են, — ասաց երիտասարդ ձայերից մեկը, — բայց ինչ կա որ, այնուամենայնիվ հետաքրքիր է, չէ, թե որտեղ են նրանք սովորել այդպես թռչել:

Գրեթե մի ժամ պահանջվեց, մինչև որ երամով մեկ կանցներ Տոհմապետի հրամանը. արհամարհել նրանց: Աքսորյալի հետ խոսող ձայը ինքն էլ է դառնում Աքսորյալ: Աքսորյալին նայողը խախտում է երամի օրենքը: Այդ պահից ձայերն իրենց գորշափետուր թիկունքներն էին դարձնում Ջոնաթանին, բայց նա կարծես ոչինչ չէր նկատում: Նա գործնական պարապմունքներն անցկացնում էր հենց Խորհրդի Ափին և առաջին անգամ սկսեց քամել իր աշակերտներին մինչև նրանց հնարավորությունների վերջին սահմանը:

— Մարտին, — կանչում էր նա երկնքից, — դու ասում ես, թե գիտես ցածր արագությամբ թռչել: Դու ոչինչ չգիտես, քանի դեռ չես ապացուցել դա, Թոմ: ԲՈՒՐ:

Այդ այնքան փոքրիկ, սուսիկ-փուսիկ Մարտին Ուիլյամ ձայը համառորեն ջանում ու ջանում էր՝ վախենալով ուսուցչի գայրույթից, և ինքն էլ հանկարծակիի եկավ, երբ հրաշքներ գործեց ցածր արագության թռչչքների մեջ: Առանց մի թևաբախման նա կարողացավ փետուրները կորացնելով վեր բարձրանալ ավազից ու նորից ցած իջնել:

Իսկ Չարլզ-Ռուլանդը բարձրացավ Հոգմերի Մեծ Լեռան կատարը՝ քսանչորս հազար ոտնաչափ և ցուրտ, նոսր օդից կապտած իջավ ապշահար ու երջանիկ, վաղն ևեթ ավելի բարձր թռչելու վճռականությամբ լի:

Ֆլեթչեր ձայը, որն ամենից ավելի ձևավոր թռչչքներ էր սիրում, դժվարությամբ հաղթահարեց իր տասնվեցատույտանի ուղղահայաց, դանդաղեցված գալարաթռչչքը, իսկ հաջորդ օրը կրկնեց այն թևի վրայով դարձող եռակի պտույտով: Արևի ճերմակ շողերի մեջ նրա փետուրները կայծկլտում էին՝ ցուլքեր սփռելով ավիին, որտեղից բազմաթիվ աչքեր հետևում էին նրան:

Ջոնաթանը միշտ հասցնում էր լինել իր աշակերտներից յուրաքանչյուրի կողքին, ցույց տալ, խորհուրդ տալ, ազդել նրանց վրա,

ուղղություն տալ: Նա աշակերտների հետ թռչում էր և գիշերը, և ամպոտ եղանակին, և փոթորկի ժամանակ, թռչում էր հենց միայն թռչելու համար, իսկ նույն այդ ժամանակ երամը տխուր կուչ էր գալիս ու սեղմվում գետնին:

Թռչել-վերջացնելուց հետո աշակերտները հանգստանում էին ավազին, ժամանակի հետ նրանք ավելի ու ավելի ուշադիր էին լսում Ջոնաթանին: Նա ինչ-որ խենթ գաղափարներ ուներ, որ իրենք չէին կարողանում հասկանալ, բայց կային նաև ինչ-որ լավ բաներ, որ հասկանալի էին:

Գիշերները աշակերտների խմբի շուրջը աստիճանաբար մի ուրիշ շրջան էր գոյանում, հետաքրքրասեր ձայերի շրջանը, որոնք ժամեր շարունակ ակնաչ էին դնում խավարում և, չցանկանալով նկատել մյուսներին ու նկատվել որևէ մեկի կողմից՝ անհետանում էին լուսաբացից առաջ:

Նրանց վերադարձից մի ամիս անց միայն երամի առաջին ձայը խախտեց-անցավ սահմանը և հարցրեց, թե ինչպես կարելի է սովորել թռչել: Այդ հարցնելով Թերրենս Լոուել ձայը դարձավ Աքսորյալ և Ջոնաթանի ութերորդ աշակերտը:

Հաջորդ գիշեր երամից անջատվեց Քիրք Մեյնըրդ ձայը. ավագի վրա կողքից-կողք օրորվելով ու ձախ թևը քարշ տալով՝ եկավ ու փլվեց Ջոնաթանի ոտքերի մոտ: — Օգնիր ինձ, — ասաց նա այնքան կամացուկ, ասես մեռնում էր, — աշխարհում ամենից ավելի ես թռչել եմ ուզում:

— Դե ինչ, առաջ արի, — ասաց Ջոնաթանը, — ինձ հետ միասին բարձրացիր գետնից և սկսենք:

— Դու ինձ չհասկացար: Թևս, ես չեմ կարողանում թևս շարժել:

— Մեյնըրդ ձայ, դու ազատ ես այստեղ և այժմ լինելու այնպիսին, ինչպիսին քո ես-ն է, քո իսկական ես-ը, և ոչինչ չի կարող խանգարել քեզ: Դա Մեծ ձայի օրենքն է, և օրենքն այդպիսին է:

— Դու ասում ես, որ ես կարող եմ թռչել:

— Ես ասում եմ, որ դու ազատ ես:

Այնպես պարզ ու արագ, ինչպես սավել էր, Քիրք Մեյնըրդն առանց մի ճիգի տարածեց թևերը և բարձրացավ դեպի գիշերային խավար երկինքը: Երամն արթնացավ նրա ձայնից. հիևզ հարյուր ոտնաչափ բարձրությունից նա ողջ ուժով ճչում էր. — Ես կարող եմ թռչել, լսում եք: ԵՍ ԿԱՐՈՂ ԵՄ ԹՈՉԵԼ:

Արևածագին շուրջ հազար ձայեր շրջապատել էին աշակերտների խմբին և հետաքրքրությամբ նայում էին Մեյնըրդին: Նրանց հոգն էլ չէր՝ տեսնում են իրենց, թե ոչ, նրանք լսում էին Ջոնաթանին և փորձում հասկանալ նրա ասածները:

Նա խոսում էր շատ պարզ բաների մասին՝ որ ձայն իրավունք ունի թռչելու, որ ազատությունը նրա բուն իսկ էության մեջ է, որ պետք է թողափել ազատությանը խոչընդոտող ամեն ինչ, լինի դա սովորույթ, նախապաշարմունք, թե ցանկացած կարգի սահմանափակում:

— Թոթափել — լսվեց բազմության միջից, — եթե նույնիսկ դա երամի օրենքը լինի:

— Միակ ճշմարիտ օրենքն այն է, որ տանում է դեպի ազատություն, — ասաց Ջոնաթանը, — ուրիշ օրենք չկա:

— Իսկ մենք դեռ ինչքան պիտի սպասենք, մինչև կարողանանք քեզ պես թռչել, — լսվեց մի ուրիշ ձայն: — Ախր դու յուրահատուկ ես, տաղանդավոր, աստվածային, դու վեր ես մյուսներից:

— Նայեցեք Ֆլեթչերին, Լոուելին, Չարլզ-Ռոլանդին, Ջուդի Լին, նրանք նույնպես յուրահատուկ են, տաղանդավոր, աստվածային: Ոչ ավելի, քան դուք, ոչ ավելի, քան ես: Միակ, մեն ու միակ տարբերությունն այն է, որ նրանք սկսել են հասկանալ, թե ով են իրենք իրականում և սկսել են այդպես ապրել:

Նրա աշակերտները, բացառությամբ Ֆլեթչերի, դժվարանում էին գուլիս հանել այդ ամենից: Նրանց մտքով իսկ չէր անցել, որ դա հենց այն էր, ինչ իրենք անում էին:

Ամբոխն օրեցօր մեծանում էր, գալիս էին հարցնելու, մեծարելու, ծաղրելու:

— Երամում խոսում են, որ եթե դու Մեծ Ճայի Որդին չես, — մի առավուտ, Բարձր Արագության Վարժանքից հետո, պատմում էր Ֆլեթչերը Ջոնաթանին, — ապա հազար տարով առաջ ես անցել քո ժամանակից:

Ջոնաթանը հոգոց հանեց. «Ահա տգիտության պտուղները, — մտածեց նա: — Քեզ սատանա են անվանում կամ աստված»:

— Ինչ ես կարծում, Ֆլեթչ, մենք առաջ ենք անցել մեր ժամանակից:

Երկար լռություն տիրեց:

— Իմ կարծիքով թռչչք ասվածը միշտ էլ գոյություն է ունեցել յուրաքանչյուրի համար, ով ցանկացել է այն գտնել: Դա ոչ մի կապ չունի ժամանակի հետ: Թերևս մենք առաջ ենք անցել ընդունվածից, առաջ ենք անցել այն ճանապարհին, որը տանում է դեպի բոլոր ճայերի թռչչքը:

— Ահա թե ինչ, — ասաց Ջոնաթանը՝ ճոճվելով թռչչքի գնալիս և ապա մի պահ շրջվելով, — և հետո, դա ամենևին էլ վատ չէ, ինչպես նաև քո ժամանակից առաջ ընկնելը:

Դա պատահեց ուղիղ մի շաբաթ անց, Ֆլեթչերը մի խումբ նոր աշակերտների ցուցադրում էր բարձր արագության թռչչքի տարրերը: Յոթ հազար ոտնաչափ բարձրության վրա նա դեռ նոր էր դուրս եկել խոյաթռչչքից և երկար ու գորշ մի հետագիծ թողնելով դեռ սլանում էր ափից մի քանի մատնաչափի վրա, երբ իր առաջին թռչչքն անող մի օստիկ ձայնով կանչելիս ուղիղ հայտնվեց նրա

ճանապարհին: Գունե մեկ-տասներորդական վայրկյանով պատանուց խույս տալու համար Ֆլեթչեր Լինը ձայն կտրուկ կերպով մեծ դժվարությամբ նետվեց դեպի ձախ և ժամում երկու հարյուր մղոնից ավելի արագությամբ խոյացավ դեպի գրանիտե կարծր ժայռը:

Ժայռը նրան մի այլ աշխարհ տանող հսկայական, ծանր դուռ թվաց: Այրող սարսափ, հարված ու խավար, իսկ հետո չգիտես ինչպես ինքը հայտնվել էր մի տարօրինակ երկնքում, մոռանում էր, հիշում, նորից մոռանում, սարսափելի էր, տխուր ու ցավալի, անասելիորեն ցավալի:

Չայնը նրան հասավ ինչպես այն առաջին օրը, երբ ինքը հանդիպեց Ջոնաթան Լիվինգսթոնին:

— Բանն այն է, Ֆլեթչեր, որ մենք համբերությամբ փորձում ենք հաղթահարել մեր հնարավորությունների նախապես տրված սահմանները: Մենք դեռևս չենք սովորել ժայռերի միջով թռչել, դրան պիտի հասնենք քիչ ավելի ուշ:

— Ջոնաթան:

— Անվանյալ նաև Մեծ Ճայի Որդի, — խստորեն ասաց ուսուցիչը:

— Դու այստեղ ինչ ես անում: Ժայռը: Ես արդեն... Միթե ես... միթե չեմ մեռել:

— Ախ, Ֆլեթչ, ուշքի եկ: Մտածիր: Եթե դու այժմ խոսում ես ինձ հետ, ուրեմն պարզ է, որ չես մեռել, այնպես չէ: Քեզ հետ կատարվածն այլ բան չէ, քան այն, որ քո գիտակցության մակարդակը պարզապես կտրուկ կերպով փոխվել է: Հիմա ինքդ ընտրիր: Ո՞րդին այս է՝ դու կարող ես մնալ այստեղ և սովորել այս մակարդակում, որն իրոք քիչ ավելի բարձր է, քան այն, որում դու ապրել ես, կարող ես նաև վերադառնալ և շարունակել աշխատանքդ Երամի հետ: Ավագներն, իհարկե, հույս ունեն, որ մի ինչ-որ աղետ կպատահի և, չնայած դրան, ցնցվեցին սարսափած, բայց և գոհ, որ այդպիսի առիթ տվիր իրենց:

— Ես, իհարկե, ուզում եմ վերադառնալ Երամի մոտ: Ես հենց նոր եմ սկսել պարապել նորեկների մի խմբի հետ:

Ֆլեթչերը ցնցեց գլուխը, տարածեց թևերն ու բացեց աչքերը և գտավ իրեն ժայռի ստորոտում՝ իր շուրջը խմբված Երամի կենտրոնում: Հենց որ նա շարժվեց, ճայամբոխից ճիչ ու աղաղակների սարսափելի աղմուկ բարձրացավ:

— Նա կենդանի է: Մեռած էր և հիմա կենդանի է:

— Մեծ Ճայի Որդին դիպավ ու կյանքի կոչեց նրան:

— Ոչ, նա հերքում է դա: Նա դև է, ՍՍՏԱՆԱ: Նա եկել է կործանելու Երամը:

Կատարվածը սարսափելի էր ազդել չորս հազար ճայերի ամբոխին, և օվկիանոսային փոթորկի նման թռչում էր նրանց ճիչը՝

ՍԱՏԱՆԱ: Ապակեփայլ աչքերով, կտուցներն ամուր սեղմած, նրանք ավելի ու ավելի էին մոտենում՝ պատրաստ հոշոտելու:

— Դու քեզ ավելի լավ չէիր զգա, եթե մենք հեռանայինք, Ֆլեթչեր, — հարցրեց Ջոնաթանը:

— Ես, իհարկե, բոլորովին դեմ չէի լինի, որ մենք...

Մի ակնթարթում նրանք հայտնվեցին այդտեղից կես մղոն հեռավորության վրա, և ճայամբոխի պարզած կտուցները մխրճվեցին դատարկության մեջ:

— Ինչո՞ւ է այսպես, — տարակուսում էր Ջոնաթանը, — աշխարհում ամենադժվար բանը թռչունին համոզելն է, որ ինքն ազատ է, և որ ինքն իրեն կարող է ապացուցել դա, եթե մի քիչ մարզվի: Այս ինչո՞ւ է դա այդքան դժվար:

Ֆլեթչերը դեռ աչքերն էր թարթում՝ տեսարանի փոփոխությունից ապշած: — Դու այս քիչ արեցիր: Ինչպե՞ս մենք հայտնվեցինք այստեղ:

— Դու ինքդ ասացիր, որ կուզեիր հեռու լինել ամբոխից, ճիշտ է:

— Այո, բայց ինչպե՞ս ես...

— Ինչպես ցանկացած այլ բան, Ֆլեթչեր՝ վարժանք:

Առավոտյան երամն արդեն մոռացել էր իր երեկվա խելացնորությունը, բայց Ֆլեթչերը հիշում էր այն: — Ջոնաթան, հիշո՞ւմ ես, թե ինչ էիր ասում այն ժամանակ երամի հանդեպ ունենալիք այնպիսի սիրո մասին, որը կստիպի վերադառնալ նրանց մոտ և օգնել նրանց սովորելու:

— Այո, իհարկե:

— Չեմ հասկանում: Ինչպե՞ս դու կարող ես սիրել թռչունների այդ ամբոխը, որն ուղղակի փորձում էր սպանել քեզ:

— Օհ, Ֆլեթչ, դու չէ որ սիրում ես: Դու, իհարկե, ատելությունն ու չարությունը չես սիրում: Դու պարտավոր ես վարժվել և նրանցից ամեն մեկի մեջ բարին տեսնել, տեսնել ճշմարիտ ճային և օգնել նրանց իրենց մեջ հայտնաբերելու այն: Ահա սիրո իմ ըմբռնումը: Ուղղակի երջանկություն է, եթե հասել ես այդ անելու հմտությանը:

— Ես հիշում եմ մի տաքարյուն, երիտասարդ ճայի, ի դեպ, Ֆլեթչեր Լինդ է նրա անունը: Հենց նոր Աքսորյալ դարձած, երամի հետ կենաց ու մահու կռիվ տալու պատրաստ, նա իր սեփական դժոխքն էր պատրաստվում ստեղծել Հեռավոր ժայռերի վրա: Իսկ այսօր ահա նա իր սեփական երկինքն է ստեղծում դրա փոխարեն և ողջ երամն առաջնորդում դեպի այնտեղ:

Ֆլեթչերը շրջվեց ուսուցչի կողմը, նրա աչքերում մի պահ սարսափ հայտնվեց: — Ես առաջնորդում եմ: Դու քիչ նկատի ունես ասելով, թե ես եմ առաջնորդում: Այստեղ ուսուցիչը դու ես: Դու չես կարող լքել մեզ, դա անկարելի է:

— Անկարելի ասում ես: Իսկ քո մտքով չի անցնում, որ կարող

են գոյություն ունենալ ուրիշ երամներ և ուրիշ Ֆլեթչերներ, որոնք ավելի շատ են ուսուցչի կարիք զգում, քան այս մեկը, որն արդեն կանգնած է դեպի լույս տանող ճանապարհին:

— Ես, Ջոն, ախր ես ընդամենը մի սովորական ճայ եմ, իսկ դու...

— ... Մեծ ճայի միակ Որդին, այնպես չէ, — հառաչեց Ջոնաթանը հայացքը ծովին հառելով: — Դու իմ կարիքն այլևս չունես: Դու անընդհատ ինքդ քեզ գտնելու կարիք ունես միայն, ամեն օր մի փոքր ավելին իմանալու իսկական, ոչնչով չսահմանափակված Ֆլեթչեր Լինդ ճայի մասին: Նա է քո ուսուցիչը: Քեզ անհրաժեշտ է ճանաչել նրան և կյանքի կոչել:

Մի պահ անց Ջոնաթանի մարմինը կայծկլտալով տարուբերվեց ու սկսեց աստիճանաբար լուծվել օդում: — Թույլ մի տուր նրանց հիմարություններ տարածել իմ մասին կամ աստվածացնել ինձ, լավ, Ֆլեթչ: Ես ճայ եմ, ես սիրում եմ թռչել, գուցե...

— ՋՈՆԱԹԱՆ:

— Խեղճ Ֆլեթչ: Աչքերիդ մի հավատա, նրանք ամեն ինչ չէ, որ տեսնում են: Դու մտքով նայիր, ի մի բեր ու խորն ըմբռնիր այն ամենն, ինչ արդեն գիտես և կտեսնես թռիչքի տանող ճանապարհը:

Շողարձակումը դադարեց: Ջոնաթանն անհետացել էր երկնքի անհունում:

Որոշ ժամանակ անց Ֆլեթչերը, հագիվ պահելով իրեն երկընթացում, ներկայացավ իրենց առաջին դասին սպասող աշակերտների նոր խմբին:

— Առաջին հերթին, — ծանրորեն ասաց նա, — դուք պետք է հասկանաք, որ ճայը ազատության համապարփակ գաղափարի մարմնացումն է, Մեծ ճայի կերպարը, և ձեր ողջ մարմինը, մի թևածայրից մինչև մյուսը, այլ բան չէ, քան ձեր միտքը:

Ջահել ճայերը տարակուսանքով էին նայում նրան: «Հեյ, բարեկամ, — մտածում էին նրանք, — դա ամենևին էլ օղակ կատարելու կանոն չէ»:

Ֆլեթչերը հոգոց հանեց ու նորից սկսեց: — Հըմ: Ահ... Շատ լավ, — ասաց նա՝ քննադատաբար գննելով նրանց: — Եկեք սկսենք Հորիզոնական թռիչքից: — Եվ այդ ասելիս նա միանգամից հասկացավ, որ իր բարեկամն իրականում աստվածային էր ոչ ավելի, քան ինքը՝ Ֆլեթչերը:

«Ուրեմն սահմաններ չկան, Ջոնաթան, — մտածեց նա: — Դե ինչ, այդ դեպքում հեռու չէ այն ժամը, երբ ամպերի միջից կհայտնվեմ քո ափին ու քեզ մեկ-երկու թռիչքաձևեր ցույց կտամ»:

Ու թեև Ֆլեթչերը փորձում էր աշակերտներին նայել պահանջված խստությամբ, բայց և այնպես նա հանկարծ բոլորին տեսավ այնպիսին, ինչպիսին նրանք կային իրականում: Դա մի պահ տևեց միայն, բայց այդ ընթացքում նա ոչ միայն հավանեց, այլև սիրեց այն, ինչ տեսավ: «Ուրեմն սահմաններ չկան, Ջոնաթան». մտածեց նա և ժպտաց: Սովորելու իր երթն սկսված էր:

«Ապոլոն» հրատարակչություն

ՀԻՆԳ ՎԻՊԱԿ

**ԱԼԲԵՐ ՔԱՄՅՈՒ, ԹՈՍԱՍ ՎՈՒՆՅ, ՌԻՉԱՐԴ ԲԱԽ,
ՋՈՐՋ ՕՐՎԵԼ, ԳԱՐՐԻԵԼ ԳԱՐՍԻԱ ՄՍՐԿԵՍ
(Վիպակներ)**

Խմբագիր՝ **ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱՅՎԱԶՅԱՆ**
Գեղ. խմբագիր՝ **ԳՐԻԳՈՐ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ**
Տեխ. խմբագիր՝ **ՄԻՔԱՅԵԼ ՊՈՂՈՍՅԱՆ**
Վերստուգող սրբագրիչ՝ **ԱՆՆԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Իջեցված է արտադրություն՝ 24.06.91թ.: Չափսը՝ 84x108^{1/32}: Թուղթ՝ տպագրական օֆսեթ: Տառատեսակը՝ «Արարատ»: Տպագրություն՝ օֆսեթ: Պայմ. տպ. 15.3, տպ. մամ. 9, հրատ. 18 մամ.: Տպաքանակ՝ 40062: Պատվեր՝ 915 : Գինը՝ 6ռ.:

«Գարուն» ամսագրի «Ապոլոն» հրատարակչություն:
Երևան-15, Գրիգոր Լուսավորչի 15:

Շարվածքը կատարվել է ֆոտոշարվածքի արտադրական կենտրոնում:
Երևան-9, Տերյան 89:

ՀՀ մինիստրների խորհրդին առընթեր Հ. Մեղապարտի
անվան պոլիգրաֆկոմբինատ:
Երևան-9, Տերյան 87: